

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 27.08.21

Fotobok

(_sjanger) En bok som primært består av fotografier.

“En fotobok presenterer først og fremst fotografier. Det kan gjerne være litt tekst, men bildene er det viktigste. Hvis teksten får for stor plass leses boken på en annen måte. Når bildene er det vesentligste vil du se på bildene på en annerledes måte, både som enkeltbilder, men også som en helhet. [...] Bildene kommer bedre frem enn i for eksempel andre trykte medier, dessuten kan man skape en annen helhet. Bilder som man ville tatt bort i en avisreportasje kan få en annen betydning og bli en del av den helhetlige komposisjonen som en fotobok utgjør.” (Knut Egil Wang i <http://gammel.fotojournalisten.no/2010/03/mannen-som-elsker-fotobøker/>; lesedato 09.06.20)

“A photobook is an autonomous art form, comparable with a piece of sculpture, a play or a film. The photographs lose their own photographic character as things ‘in themselves’ and become parts, translated into printing, ink, of a dramatic event, called a book.” (den nederlandske fotografikritikeren Ralph Prins sitert fra https://www.fotografieforschung.de/wp-content/uploads/2016/12/Fotobuch_Rezension_Text_Onlinepublikation.pdf; lesedato 23.08.21)

“Fotoboka manifesterer spesielt fotografens funksjon som forteller. Den ubrutt sterke og visuelt fortellende kraften til dette mediet har etter hvert utviklet seg til en egen kunstnerisk sjanger og gir fotografer mulighet til å iscenesette en “utstilling mellom to bokpermer”. I en fotobok kan en fotograf uttrykke det han ikke klarer med et enkeltbilde, og det dreier seg ikke bare om *hva* som blir fortalt, men *hvordan*.” (<https://www.chromfeld.com/3-books/>; lesedato 19.05.21)

Det kan være “any book, with or without text, in which the photograph took the leading role. The book would be just a vehicle for authors to show their work (the photographs). [...] Robert Frank’s *The Americans* [1958], one of the most influential photography books ever published. [...] With time, however, the term *photobook* became increasingly popular. [...] Searching for references related to the word *photobook* always seems to come to historian and photography critic Gerry Badger. Co-author (with British Photographer Martin Parr) of the three-volume series *The Photobook: A History*, Badger explains the criteria they used to select the works included in the series, starting from the definition of the term itself: A photobook is a book – with or without text – where the work’s primary

message is carried by photographs. It is a book authored by a photographer or by someone editing or sequencing the work of a photographer, or even a number of photographers. [...] In the introduction of *The Photobook, a History*, Gerry Badger also addresses the role of form when distinguishing the photobook from other photography books by highlighting *its intent and an investment in the format, design, aesthetic, and mechanism of 'the book'*. This attention to the book as an object doesn't necessarily mean sophisticated papers, cut-outs, and binding techniques. Ed Ruscha's seminal *Twentysix Gasoline Stations*, for example, shows this attention precisely through a banal publication, made on cheap paper to be sold for a low price, reflecting, as Leticia Lampert points out, *a political stance: (...) democratize access to art*. The features of a photobook are all here: intention, visual narrative and attention to form." (Marcelo Garcia i <https://medium.com/@ummarcelogarcia/what-is-a-photobook-71c5d49e6477>; lesedato 08.06.20)

En fotobok "could be defined as a work that is articulated from a sequence of photographs arranged on the pages of a book. Editing, sequencing and putting on the page are the three axes on which the visual narrative is based and projected, using the editorial design to configure a discourse sustained by the author's intention. [...] The reading rhythm is created by arranging the photographs according to a structure of graphic associations and morphological resources that use the shape, colour, tone, scale, contrast, proportion, framing or distribution of visual weights to establish a frequency, a pattern. Through the edition and the selection of photographs and their combination (juxtaposing them, sequencing them, arranging them on the page) the author is composing a network of expressive, communicative and narrative associations that operates at the same time in two different levels of reading comprehension: In a verbal logical plane and according to a visual operation. [...] The sequence of images and their arrangement on the page, the allocation of a size to the photographs in relation to the size of the book, establishes a regime of visual tensions that conducts the eyes, fixing attention, modulating the feeling, expanding the understanding more, beyond the limits defined by the narrative strategy. The eyes open to an emotional experience, not just discursive. Discernment and understanding occur simultaneously and progressively. [...] the photobook is always a work in itself, an editorial genre and a visual discipline which borders on literature, poetry and sequential graphic narrative. Within photography, the photobook is the biggest challenge, in linguistic and communicative terms. [...] photobooks require working and production conditions that make these books almost luxury objects, priced well above other publications [...] In spite of this substantial weakness as an editorial genre, photobooks have a well-formed scene, specialised publishers, bookstores, fairs, festivals, specialised sections in museums and libraries at art centres, international awards, compelling historians, analysts and critics, collectors, fan groups that meet in reading clubs" (Gonzalo Golpe i <https://www.versopolis-poetry.com/news/410/photobook>; lesedato 15.09.20).

“Photobooks today, through thorough attention to design, image selection and sequence, have become a perfect medium for complex and layered visual stories. In what has become a noticeable trend, more and more photographers experiment with the book in terms of both form and content to push the ideas and boundaries of the documentary genre. A highly subjective, sometimes autobiographical approach appears to be key to all of this, turning the individual experience into the political – and vice versa. [...] Having worked in small communities and on the frontline of international conflicts, British artist Mark Neville feels it is no longer sufficient to hang a picture on the wall or to reproduce it in a newspaper. Looking for ways to subvert the traditional role of social documentary practice, Neville gives his books back to the members of the community he photographed or disseminates them to policy makers and experts.” (<http://belphotobooks.org/event/symposium-the-individual-the-political-and-the-photobook/>; lesedato 15.09.20)

“In the early twentieth century, publications with photomechanical illustrations became increasingly prevalent. [...] *The North American Indian*, published in 20 volumes by Edward Curtis between 1907 and 1930. With the ambitious and romantic goal of photographing a “people who are rapidly losing the traces of their aboriginal character,” Curtis envisioned *The North American Indian* as both a “comprehensive and permanent record” and an “artistic treatment,” capturing the “marvelous touches that Nature has given to the Indian country” (vol. 1, xiii). [...] In the 1930s and early 1940s, photobooks struck a more somber tone, as the Resettlement Administration and Farm Security Administration sponsored a photography program that documented the Great Depression, the Dust Bowl, and migrant laborers. Dorothea Lange and Walker Evans, two participants in the program, went on to publish books using the photographs commissioned by the RA/FSA. In 1939, Lange released *An American Exodus* with Paul Schuster Taylor. Three years later, Evans published *Let Us Now Praise Famous Men* in collaboration with James Agee. [...] Since 1950, photobooks have become increasingly prevalent, largely thanks to inexpensive photomechanical printing processes. The Library of Congress holds countless new photobooks” (Adam Silvia m.fl. i <https://www.loc.gov/rr/print/coll/photographically-illustrated-books-and-photobooks.html>; lesedato 16.09.20).

“According to Martin Parr, photographer and obsessive photobook collector, the photobook has been the ‘supreme platform’ for photographers to disseminate their work to a mass audience. The increase in self-publishing platforms, prizes for photobooks, and a growing body of collectors suggests that the form is alive and well. [...] The placement of the images on each page as well as the consideration of the entire double-page spread is worth noticing. Page layout is extremely diverse – images can run across the gutter (the seam joining the two facing pages of the book), can bleed off the page, and may vary greatly from page to page and from spread to spread. [...] A great photography book will be one that has a sophisticated and considered use of text and fonts. [...] Some of the most powerful books come in small packages – be wary of thinking that bigger is better when it

comes to a photography book.” (Jon Nicholls i <https://www.photopedagogy.com/the-photobook.html>; lesedato 08.06.20)

“Anna Atkins was considered to be the first person to publish a book ever which exclusively only consisted of photographs. The book was called ‘Photographs of British Algae: Cyanotype Impressions’ which was published in 1843. However the photographs within the book are not digital ones but are in fact cyanotypes which is essentially a photographic blueprint. In order to create these cyanotypes Anna would place the algae directly underneath photographic paper, then expose the paper to light which would create silhouette images onto once the paper would be developed. [...] A diptych within photography is when two images are placed side by side to create one singular image and by dictionary definition it means “pairs of closely associated portraits, images or themed pictures are often used to off-set one another.” The images within a diptych can either be closely related or the same image simply put side by side. [...] the cover of a photobook is important due to the fact an audience member can choose how to relate/connect with the book before they even get the chance to open it.” (Mary Manara i <http://manaramary.weebly.com/personal-investigation-part-1-photobook.html>; lesedato 09.06.20)

“Fotobok” har også vært brukt om en bok om fotografiet som kunstart og en bok om fotografering (en håndbok eller lignende). Vanligvis brukes det likevel om bøker med fotografier som er kunstbilder, portretter, dokumentariske bilder m.m.

Eksempler på fotobøker:

Edward Sheriff Curtis: *The North American Indian* – 20 bind, det siste utgitt i 1930

Jacob A. Riis: *How the Other Half Lives* (1890) – om immigranternes liv i slummen i New York; boka bidro til at det ble gjennomført sosiale reformer

Robert Frank: *The Americans* (1958)

Leni Riefenstahl: *Nuba* (1973) – bilder av mennesker fra en etnisk gruppe i Sudan

Jacob Holdt: *American Pictures* (1977)

Klaus Wagenbach: *Franz Kafka: Bilder fra hans liv* (1983) – inneholder ca. 15 sider med verbal tekst, men ellers bare fotografier med korte forklaringer; hele boka er på 190 sider

Yann Arthus-Bertrand: *Earth from Above* (2004)

Jonas Ekeberg og Harald Østgaard Lund (red.): *80 millioner bilder: Norsk kulturhistorisk fotografi 1855-2005* (2008) – et utvalg bildeserier som viser fotografiets historiske, sosiale og estetiske betydning

Frode Bjerkestrand m.fl. (red.): *Da verden kom til Bergen –1960-årene: Tidsbilder fra Bergen* (2008)

Morten Ståle Nilsen og Stian Andersen: *a-ha: Photographs 1994-2010* (2012) – bilder tilknyttet popgruppa A-ha

Ole Fretheim og Angela Shury-Smith: *Undredal og fjorden: Ei reise attende / Undredal and the fjord: A journey back* (2012)

Lene Marie Fossen: *The Gatekeeper* (2015) – bilder av en kvinne med anoreksi

Morten Krogvold: *Stille lys* (2018)

Charles Messenger: *Stalag Luft III: Rare Photographs from Wartime Archives* (2019)

Den pasifistiske tyske forfatteren Ernst Friedrichs *Krigenes krig* (1924) skulle fungere antimilitaristisk og som sjokkterapi mot krig. Boka viste fotografier av svært skadete ansikter hos tyske soldater etter 1. verdenskrig, der f.eks. nese og munn var sprengt bort (Ritzer og Schulze 2016 s. 214-215).

“Vivian Maier var for få år siden totalt ukjent både blant fotografer og entusiaster, inntil samler og gatefotograf John Maloof kjøpte negativene hennes på en lokal auksjon. Over 100.000 negativer fra hele verden, tatt mellom 1950-90-tallet ble oppdaget, til stor forbløffelse og beundring. Selv viste hun aldri bildene til noen, til tross for at bredden og kvaliteten i arbeidene kan måle seg med navn som Helen Levitt og Robert Frank.” (*Morgenbladet* 20.–26. april 2012 s. 41) Fotoboka *Street Photographer* med noen av hennes bilder ble utgitt i 2011.

“ “De fattige hvite i sørstatene har mye mer til felles med eks-slavene de frykter, enn med *the masters* som undertrykker dem begge for økonomisk profitt.” Dette skrev forfatter James Baldwin i *Nothing Personal* i 1964, et samarbeidsprosjekt mellom Baldwin og fotografen Richard Avedon. Boken ble gjenutgitt på tampen av 2017, og sitatet viser at den glir rett inn i dagens politiske situasjon. Afro-amerikanske Baldwin og jødiske Avedon møttes på high school i New York. Da *Nothing Personal* utkom, var Baldwin 40 og Avedon 39, begge på toppen av sine karrierer. Mote- og portrettfotografen Avedon hadde i en årrekke publisert nyskapende bilder i *Vogue* og *Life*. Baldwin hadde gitt ut kritikerroste romaner, og året før essayet *The Fire Next Time*, en av de mest innflytelsesrike bøkene om rase-relasjoner på 1960-tallet.” (*Morgenbladet* 9.–15. februar 2018 s. 17)

Michel Frizot og Cedric de Veigys bok *Fotografi funnet* (2006; på fransk med tittelen *Photo Trouvée*) inneholder 285 bilder uten kjent fotograf, som de to fothistorikerne har funnet på loppemarkeder og i antikk-butikker.

Tom Waits og Michael O'Briens bok *Hard Ground* (2011) handler om hjemløse i USA. "Etter å ha blitt nærmere kjent med den hjemløse John Madden i 1975, har den anerkjente fotojournalisten Michael O'Brien dedikert mye av tiden sin til fotodokumentasjon av hjemløse. Siden den gang har antall hjemløse i USA eksplodert til 3,5 millioner! Tom Waits, outsidersnes poet, er en perfekt partner i dette prosjektet som krysser barrierene til individene bak disse tallene." (http://www.tronsmo.no/bok/9780292726499/HARD_GROUND; lesedato 18.12.14)

"I fotoboka "Bedrooms of the Fallen" (University of Chicago Press, 2014) har fotograf Ashley Gilbertson portrettert dei tomme romma som står igjen etter for det meste amerikanske soldatar som mista livet i Afghanistan og Irak. Fotografia til Gilbertson representerer eit alternativ til minneorda, presseoppslaga og talane om soldatane. Dei minner om at soldatar er ungdomar, som nettopp har vore barn. Samstundes står boka fram som ein sterk kritikk av krigsprosjektet og som ein reaksjon på ein mediekultur der ein stadig diskuterer kva ein bør og ikkje bør vise." (*Klassekampens* bokmagasin 4. oktober 2014 s. 4)

Knut Egil Wang m.fl. har utgitt *Traktorland* (2008) med svart-hvitt-bilder av traktorer. Eva Røyrane og Oddleiv Apneseth ga i 2014 ut fotoboka *Norges låver*, med vakre låvebygninger fra hele Norge (over 1000 bilder). Forfatteren Tomas Espedals bok *Mitt privatliv* (2014) er en fotobok og en fotodagbok. En anmelder kalte det "dagboksfotografering" (*Dagbladet* 30. oktober 2014 s. 40).

Den svenske fotografen Per-Anders Jörgensens bok *Eating With the Chefs: Family Meals from the World's Most Creative Restaurants* (2014) er en blanding av foto-, reportasje- og kokebok. "Jorgensen, a food photographer and Swede, traveled to 18 of the world's premier culinary destinations – including Denmark's Noma, Spain's Mugaritz and Asador Etxebarri, France's Le Chateaubriand, Italy's Il Canto and America's own French Laundry [...] – and got an intimate look at the meals shared by chefs and restaurant staffs. The book features plenty of gorgeous still lifes of the dishes themselves, shot in a warm, natural style that reflects the food – more homey dishes than diners get, but no less lovingly prepared. And it's the simplest meals and shots – the beat-up cast iron pan holding a house-made chorizo and fried egg, accessorized with a hunk of crusty bread at Asador Etxebarri – that are the most knee-bucklingly delicious looking. But the book also features a look at the people behind the scenes of these storied restaurants, with shots of staff at work and at rest, and sitting down and sharing their meal" (<http://www.fastcocreate.com/3031273/eating-with-the-chefs-a-stomach-stirring-look-at-the-staff-meals-served-at-the-worlds-top-re>; lesedato 09.12.14).

"Han Kang (46) er i ferd med å bli et stort litterært navn. Hun vant den Internasjonale Man Booker-prisen 2016 for *The Vegetarian*, som ble utgitt på engelsk i 2015. [...] Og hennes nye roman *Levende og døde* handler om mennesker med forbindelse til et koreansk nasjonaltraume: Gwangju-massakren. Gwangju-opprøret i Sør-Korea fant sted i mai 1980. Forhistorien var at den mangeårige

diktatoren Park Chung-hee var blitt drept, men general Chun Doohwan fortsatte på autoritær kurs. Demokratibevegelsen protesterte, og Chun bestemte seg for å statuere et eksempel. Han sendte hæravdelinger og spesialstyrker til Gwangju sør i landet. Det ble en massakre: Hundrevis ble drept og tusener skadet i dette angrepet på egne innbyggere. Hemmelig fotobok. Han Kang var bare ni år gammel da de grusomme hendelsene fant sted, og foreldrene ville beskytte henne mot å høre om dem, forteller hun: - Men overlevende etter massakren og de døde familie og venner laget senere en hemmelig fotobok som et vitnesbyrd. Min far var i Gwangju i en begravelse, og kom tilbake med denne fotoboken etter å ha blitt vist den hemmelig i en minibokhandel ved bussterminalen. De voksne prøvde å gjemme den, men jeg fant den. Og da måtte jeg jo se. Jeg grep sjansen da alle så på TV! Det ble en definerende opplevelse. For der så jeg menneskets evne til brutalitet. Og jeg så de dreptes ansikter. Men jeg så også en endeløs kø av mennesker som ville gi blod til de sårede og som delte maten sin.” (*Morgenbladet* 3.–9. februar 2017 s. 54)

Thomas Wågström og Karl Ove Knausgårds *Alt som er i himmelen* (2012) viser “noe urovekkende og gåtefullt [...] Skybildene er tunge, så lette. En stripe av sølv, flekker av hvitt, perfekt og nyansert gjengitt. Jeg ser en elefant, en rev, en smultring og et foster i skylagene. [...] skyene – de endrer seg mens vi observerer dem. [...] *Alt som er i himmelen* bærer preg av å være formet av noen som vet å velge format og papirkvalitet for å heve opplevelsen av en fotobok. Det ru omslaget gir en fornemmelse av gråværsskyer, og de brede oppslagene antyder horisonten skyene beveger seg langs.” (*Morgenbladet* 18.–24. mai 2012 s. 38)

Fotografen Einar Siras *Post Vitam* (utgitt på eget forlag i 2020) “er en meditasjon over døden, med naturen som lerret og bakteppe. Det er et stort og sammensatt verk, som det tar tid å bearbeide. Del 1 og del 2 presenterer bilder av fugler, pattedyr og fisk, som alle er i forskjellige tilstander av oppløsning. Mens del 3 virker umiddelbart mer håpefull, og viser en annen av dødens utganger, gjennom en rekke fremstillinger av grønnsaker og ville vekster. De visuelle tablåene ledsages av tekster av norske forfattere, blant dem Øyvind Rimbereid og Helge Torvund. Som utgivelse er “*Post Vitam*” eksklusiv på flere måter. Trykkkvaliteten er imponerende, men kun noen få vil kunne ha glede av resultatet. Boka utgis i et nummerert opplag på 150 eksemplarer.” (John Erik Riley i *Klassekampens* bokmagasin 28. november 2020 s. 10)

Ken Opprann ga i 2020 ut *Nasjonalmuseet: Et monumentalbygg blir til*. “Opprann serverer oss nærmere tre hundre sider som i all hovedsak er fylt med fotografier av mennesker i gul kjeledress, som i løpet av et halvt tiår flyttet og bearbeidet absurde mengder jord og leire, stål og betong. Opprann er altså en nøktern fotograf som lar bildene tale for seg. Og nettopp derfor ansføres vi som lesere til å stille grunnleggende spørsmål rundt den voldsomme ressursbruken, bygningens enorme omfang og husets avvisende henvendelse til omgivelsene: Var det egentlig noen god idé å bygge dette gigantiske, nye Nasjonalmuseet? [...] Siden boken i så liten grad tar opp disse store spørsmålene eksplisitt, og konsekvent beholder begge bena

godt plantet i søla nede ved Oslofjorden, kunne man tro at denne effekten oppstår ved en tilfeldighet. Men Opprann er fullstendig klar over hva han driver med. I forordet til boken beskriver han nemlig sin fascinasjon for bildene av byggingen av Empire State Building for 100 år siden og det særdeles kjente fotografiet av arbeidere som sitter lett henslengt og spiser lunsj på en stålbjelke himmelhøyt over New Yorks gater. Opprann bemerker hvor sterkt tidsånden trer frem i bildet, og hvor fjernt arbeidsmiljøet og samfunnet den gang fremstår i dag. Før han videre spør seg hvordan fremtidige generasjoner vil tenke om byggingen av Nasjonalmuseet, noe han ønsker å muliggjøre gjennom sin egen, omfattende dokumentasjon. [...] I tillegg til bildene har boken også en rekke (befriende) korte tekstbolker der arkitekter, ulike prosjektledere og arbeidere slipper til og kommer med sine viktigste betraktninger fra byggeprosessen. [...] Boken er en nydelig fremvisning av den voldsomme, kollektive kraftanstrengelsen det er å få oppført et enormt stort hus med særskilte kvalitetskrav, fortalt gjennom en lang serie manuelle operasjoner.” (Gaute Brochmann i *Morgenbladet* 15.–21. januar 2021 s. 47)

I september 2020 var det en fotobokfestival i Oslo, med tittelen *The Climate Emergency in 50 Rounds*, kuratert av Ethan Rafal. “Utstillingen inneholder fotobøker laget av 50 fotokunstnere og kunstnerkollektiver som alle tar for seg den gjeldende klimakrisen. Kunstnerne representerer 36 ulike land på 6 ulike kontinenter, og prosjektene deres spenner over hele planeten. De utvalgte fotobøkene tilbyr en slående komparativ analyse av et globalt fenomen som har nådd krisestadiet. [...] Kurator har samlet disse prosjektene i Oslo som en oppfordring til handling.” (<https://www.fffotografer.no/prosjekter/fotobokfestival-oslo-2020>; lesedato 15.09.20)

Jean Baudrillard var en fransk filosof som regnes som postmodernist. Mot slutten av sitt liv var han en aktiv fotograf som hadde fotoutstillinger. Boka *Jean Baudrillard: Photographies 1985-1998* (1999) er redigert av Peter Weibel m.fl. “Jean Baudrillard is one of France’s leading modern-day philosophers and greatly influenced contemporary art, especially in the eighties and early nineties. Around 12 years ago he started taking photographs on his travels; for the past 6 years or so he has concentrated intensively on photography. But there is no direct link between his artistic work and his philosophy. On the contrary, he takes photos of things he doesn’t want to comment on, and leaves the things he photographs out of his written work. For the first time, this book presents Baudrillard’s photos together with his collected texts on the theory of photography. In his pictures he strolls through the world of objects, looking for insignificant and arbitrary things. According to Peter Weibel, the laconic nature of things is the reason for their beauty, and Baudrillard photographs this beauty in a laconic way – without the pathos of history, without the constructed objectivity or staging of art photography. His photographic glance literally rests on the surface of the objects and celebrates their appearance for the eye.” (<https://www.hatjecantz.de/jean-baudrillard-3689-1.html>; lesedato 23.08.21)

“Manfred Heiting, the most important photobooks collector in the world [...] with several thousand volumes carefully ordered in a sublime Malibu property designed especially to house his collection.” (<https://loeildelaphotographie.com/en/exclusive-manfred-heiting-by-jeff-dunas/>; lesedato 24.08.21) Heitings samling bestod av over 25.000 bøker, men ble senere solgt.

Den tyske antikvariatsbokhandleren Markus Schaden i Köln i Tyskland spesialiserte seg på fotobøker.

Gerry Badger og Martin Parr har sammen skrevet *The Photobook: A History* i tre bind (2004, 2006 og 2014), som har fungert både som en kanon for fotoboksjangeren og som en innkjøpsliste for samlere (<https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/kunstmarkt/manfred-heitings-fotosammlung-die-wahrheit-steht-auf-dem-schutzumschlag-12306806.html>; lesedato 23.08.21).

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>